

ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З РЕЛІГІЙНОЇ, НАУКОВОЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ТОЧОК ЗОРУ

Окреслено предметне поле філософії соціальної роботи, яке утворюють соціоантропологічні феномени обтяжені соціальними й індивідуальними нерівностями потенціалів, життєвих сил і можливостей для їхньої реалізації. Подані ключові світоглядні категорії професійної соціальної діяльності такі як існування й життя, смерть і безсмертя, цинізм й альтруїзм, злість і добро, справедливість і насильство, бідність і багатство, свобода і вибір, відповідальність і моральність та ін.

Зазначена цілісність інтерпретації соціальної реальності з філософської точки зору, що спирається на принципи комплексності, єдності об'єктивно-раціональних і суб'єктивно-чуттєвих аспектів пізнання, рефлексивності, плюралістичності та варіативності.

Зазважено на необхідності володіння філософським мисленням в діяльності соціального працівника, що об'єднує релігійні, науково-раціональні та філософські світоглядні установки і ціннісні орієнтири.

Ключові слова. Релігійний світогляд, науковий світогляд, філософський світогляд, філософське мислення, соціальна реальність, соціальний працівник.

Соціальна робота у філософському розумінні – гуманістично-орієнтований вид діяльності на благо людини, що перебуває в складній життєвій ситуації. Предметне поле соціальної роботи утворюють соціоантропологічні феномени обтяжені соціальними й індивідуальними нерівностями потенціалів, життєвих сил і можливостей для їхньої реалізації. Філософське осмислення соціальної роботи зорієнтоване на розуміння індивідуально-суб'єктивних, духовних феноменів соціальних відносин, феноменів змісту, значимості, причинності, гуманізму, відповідальності, добра й справедливості.

Соціальна робота є творчим, інтелектуально насиченим видом діяльності, що виконує морально-гуманістичну, регулятивно-профілактичну, соціально-корекційну, аналітико-прогностичну, організаційно-методичну та інші функції.

Діяльність соціального працівника являє собою діалектичну єдність раціонально-логічних, духовно-моральних, емоційно-чуттєвих компонентів, обумовлену величезною кількістю обставин і суб'єктивних факторів. В сферу особливої актуальності виділяють світоглядну культуру як спосіб пізнання, розуміння, оцінки й переживання життєвого світу. До ключових світоглядних універсалій професійної соціальної діяльності належать такі філософські категорії як існування й життя, смерть і безсмертя, цинізм й альтруїзм, злість і добро, справедливість і насильство, бідність і багатство.

Розуміння соціального світу людини й людства, його осмислення здійснюється соціальним працівником на релігійному, раціонально-науковому та філософському рівнях, вивчення особливостей яких є метою статті.

Світогляд людей, які спеціалізуються на виконанні соціально-благодійних функцій, почав формуватися на самих ранніх етапах розвитку людини й людства, коли виникла потреба у здійсненні в рамках роду, племені, іншого співтовариства добродійної діяльності. Усвідомлення потреби у творенні блага для іншого, формування інтересу до цього виду соціально значимої діяльності створювало умови й передумови для світоглядної спеціалізації. Людина, що творить добро повинна усвідомлювати його значимість і зміст.

На життєвий світ наших далеких предків, на їхній світогляд впливали соціально-діяльні, соціально-трудова, кліматичні, територіально-поселенські фактори, які у своїй сукупності служили умовами формування ментальних підстав життєвого буття та світосприймання. Світогляд наших предків був свідомо зорієнтованим на чуттєво-утопічне сприйняття дійсності, на формування своїх уявлень про світ добра й зла, життя й смерті, буття й небуття. Осмислення феноменів життя й смерті, буття й небуття створювало світоглядні передумови для розширення сфери благодійності, зміни форм і методів добродійної діяльності, її спеціалізації.

Ускладнення й інтенсифікація суспільних, міжособистісних відносин сприяли не тільки діалектизації сприйняття буття й небуття, але і його структуруванню за раціональними і чуттєвими підставами. Виділення світу речей і світу ідей (почуттів) деякою мірою завершувало період первісного нагромадження світоглядного капіталу.

Надалі починають формуватися парадигми спеціалізованого світосприймання, що чинять вплив на життєві орієнтири й установки людей, у тому числі й у сфері соціальної благодійності.

Прийнято вважати, що найбільш давня спеціалізація свідомості поступово оформилася в релігійно-міфічний світогляд, за допомогою якого складається релігійно-міфічна картина світу.

Дослідження з проблематики релігійного світогляду має для сучасного соціального працівника пізнавальне та важливе професійно-функціональне значення. Більшість об'єктів соціальної роботи – носії релігійного світогляду, значна частина й самих соціальних працівників – люди релігійні.

Саме в рамках релігійно-філософської традиції був уперше досліджений феномен віри, як основної, субстанційної одиниці релігійного світогляду. Предмет віри багатогранний: віра в добро, віра в близьку людину, віра у власні сили, у свою долю. Релігійні просвітителі розглядають як вихідний модус віри, віру в "інше". Генезис віри в "інше" обумовлений збігом багатьох обставин, складних, критичних, нерідко драматичних ситуацій, у яких опиняється людина. К. Ясперс зазначає, що "на межі безодні пізнається ніщо або Бог [1, с.435]". Безоднею може виступати душевний відчай, життєві драми, фізичні страждання, інтелектуально-почуттєвий порив.

Ставлення людини до себе та оточуючого світу завжди корелюється з її релігійними настановами. Людина не чинить зла, бо боїться Божої карі, творить добро – сподіваючись на його благоговіння, любов й милосердя.

Релігійна віра, сприяє розумінню феноменів страху, любові, ненависті, шляхетності й т.д. Вона дозволяє соціальному працівникові зрозуміти потаємний життєвий світ як релігійної, так і не релігійної, але духовно багатой особистості, реалізувати свої соціально-терапевтичні та соціально-педагогічні функції.

Засноване на вірі почуття причетності до "іншого", до вищого, до вічного є сутнісною характеристикою життєвого світу релігійної особистості.

Світогляд релігійної людини – комплексний, в ньому представлене раціональне та ірраціональне, що обумовлене життєвим, земним досвідом і божественним одкровенням. "Вірити в царство Боже, – писав В.С.Соловйов, – значить із вірою в Бога поєднувати віру в людину й віру в природу. Всі омани розуму, всі помилкові теорії та всі практичні однобічності й зловживання відбувалися і походять від роз'єднання цих трьох вір. Вся істина й все добро виходять із їхнього внутрішнього поєднання [2, с. 313]".

Таким чином, релігійний світогляд заснований на вірі в "інше", на доступності божественного одкровення, на причетності до всевишнього, на ідеалах богоподобія.

Протилежним релігійно-містичному світогляду є науково-раціональне світосприймання, на основі якого формується науково-раціональна картина світу. В.С.Соловйов пише, що "коло знань, у якому переважає емпіричний зміст і головний інтерес належить матеріальній істинності, утворює так названу позитивну науку [2, с. 149]".

У першому наближенні наука – людська інтелектуальна діяльність, спрямована на одержання наукових знань про реальну дійсність і створення науково-раціональної картини світу. Суб'єктом наукового світогляду є інтелектуально багата особистість, що володіє набором знань достатніх для раціонального осмислення дійсності. Науковість світогляду – одна з вихідних умов професіоналізму сучасного соціального працівника.

Предметну область соціально-гуманітарних наук утворюють особистісні й міжособистісні відносини, феномени почуттів, інтелекту, волі. Вихідною одиницею науки та пізнання є факти, отримані в процесі спостережень, експериментів. В якості вихідних одиниць соціально-гуманітарних наук, наукового світогляду виступають факти-судження, одержувані за допомогою наукового інструментарію (психологічного тестування, соціологічного опитування, педагогічного експерименту), причому ці наукові факти мають досить високу, але не абсолютну об'єктивність. Раціоналізовані наукові судження утворюють поняттєво-значеннєві або категоріальні ряди науки, її тих або інших предметних областей. Виділяються категорії або поняття психологічних, соціологічних, педагогічних й інших наук, до особливого класу максимально загальних понять належать філософські категорії.

До категорій, що виражають найбільш істотні властивості й відношення реальної дійсності у системі соціально-гуманітарних наук відносять: людину, особистість, суспільство, соціальну групу, потреби, інтереси, цінності, право, державу тощо. Однак самі по собі поняття й категорії, що виражають реалії буття, не утворюють науково-раціональної картини світу.

Науковість відображення й сприйняття припускає здатність структурно-організованого, упорядкованого бачення процесів, явищ, об'єктів дійсності. Приміром, окремо розглянутий феномен реальності, виражений категорією "людина", може бути поміщений у простір релігійного, наукового, філософського світів. Феномен "людина" може вивчатись с позицій різних наук: філософії, психології, педагогіки, біології та інших. Наукову впорядкованість цьому феномену надають виявлені зв'язки й відносини, що виражаються у гіпотезах-судженнях і закономірностях. Як цілісні фрагменти, що відображають наукову реальність, можуть виступати судження типу: "Людина – біо-психо-соціальна істота"; "Людина – сукупністю суспільних відносин".

К. Ясперс писав, що науці властиві три необхідних ознаки: пізнавальні методи, вірогідність і загальнозначимість [1]. Загальнозначимість науки виражається в загальноновизначених поняттях, категоріях, законах, тенденціях розвитку. Вірогідність наукового відображення світу досягається за допомогою методів науки й пізнавального інструментарію.

Для побудови наукової картини світу та її фіксації у свідомості використовуються методи спостереження, експерименту, моделювання статистичних, соціологічних й інших досліджень,

тестування, математичні методи. Наукові методи пізнання реальної дійсності, покладені в основу методології соціальної роботи та широко використовуються в її практиці.

Особливий світ розкривається перед людиною, що володіє філософським мисленням. Але щоб приступитися до розгляду його сутності й особливостей, необхідно визначитися по ряду принципів питань загального порядку. Філософія як духовно-чуттєвий світ являє собою величезну концептуально-парадигмальну множину. Філософські напрямки, течії, школи, окремі філософи висувують й обґрунтовують своє бачення фундаментальних проблем буття.

Отже, релігійне мислення "придумує" світ, наукове мислення "фотографує", "зважує" світ, філософське мислення інтерпретує світ. Варто визнати феномен інтерпретації реальності змістовною властивістю філософського мислення.

Будь-які феномени, з якими зустрічається соціальний працівник в своїй професійній діяльності будуть мати різне змістовне наповнення в залежності від релігійної чи наукової позиції. Лише з філософської точки зору, вони будуть розглядатися комплексно.

Наприклад, у релігійній картині світу феномен "материнство" може бути поданий такими поняттями як "божий дар", "божа воля", "нагорода за віру" та ін. У науковій картині світу "материнство" може розглядатися як основна репродуктивна функція жіночого організму, пов'язана з виношуванням, народженням, вигодовуванням дитини, або "материнство" – як встановлене чинним законодавством України правове становище жінки, яка народила (усиновила), утримує й виховує дітей.

У контексті філософської картини світу феномен "материнство" характеризують такі філософські категорії як існування та життя, буття й щастя, свобода і вибір, потреба й необхідність, відповідальність і моральність та ін. Філософське мислення, щоб зберегти свої сутнісні ознаки й особливості, не може абстрагуватися від понять, у яких відбувався опис у релігійних і наукових контекстах. Філософськи мисляча особистість зважає на феномени "іншого", ірраціонального, що властиво релігійній свідомості, і явища, факти матеріальних, культурних, духовних властивостей, виявлені науковою свідомістю, але не зупиняється на цьому. Найважливіша функція філософського мислення – розуміння неявних зв'язків і відношень, експлікація інтелектуальних, вольових, чуттєвих, раціональних й ірраціональних, історично-тимчасових, просторово-структурних, причинно-наслідкових й інших проявів.

Філософські категорії не завжди можна зіставити з науковими категоріями, навіть якщо використовуються ті ж самі понятійні конструкції. Філософські категорії відрізняються не тільки "предметним охопленням", але й змістовними особливостями. Вони формуються в межах раціонально-розумного, вольового, емоційно-чуттєвого простору й у цьому змісті філософські категорії близькі художньо-естетичним уявленням, вони не можуть бути в повному обсязі перевірені практикою, спростовані або підтвержені наукою.

Філософське осмислення буття, у тому числі й буття конкретних об'єктів (особистості, родини, соціальної групи, суспільства, феноменів життя, добра, щастя й т.д.), ґрунтується на наступних загальнозначущих принципах: комплексність; єдність об'єктивно-раціональних і суб'єктивно-чуттєвих аспектів пізнання; рефлексивність, герменевтична (лінгвістична) коректність; плюралістичність і варіативність у відбитті й вираженні реальної дійсності.

Поряд із загальними принципами пізнання, філософське усвідомлення світу ґрунтується на особистому, життєвому досвіді, емпатії, інтуїції, особливо тоді, коли загально-філософський інструментарій не дозволяє заглянути за обрії традиційних уявлень й "учорашніх" істин. У цьому змісті філософське пізнання, за словами Гайдеггера, ускладнює реальність, але сьогоднішні філософські гіпотези, що ускладнюють актуальну реальність, створюють передумови її завтрашнього прояснення й одночасного ускладнення як пізнавального завдання на післязавтра.

Філософське мислення соціального працівника формується в процесі навчання на основі закладеної генетичної схильності до гуманітарно-філософського мислення, до якісного сприйняття людських проявів. Володіти філософським мисленням означає постійно розвивати його за допомогою життєвого досвіду й освіти.

Слово "філософія" має два головних змісти: філософія як теорія, що належить до пізнавальної сфери людини та філософія як справа життя, яка відповідає вищим прагненням людської волі, і вищим ідеалам людського почуття, має, таким чином, не тільки теоретичне, але також моральне й естетичне значення, перебуваючи у внутрішній взаємодії зі сферами творчості й практичної діяльності [2, с.179].

Висновки. Для інтерпретації життєвого світу важливим є використання системного підходу, що об'єднує світоглядні установки і ціннісні орієнтири релігійно-міфічного, науково-раціонального та філософського мислення.

Соціальна робота має міждисциплінарний характер. Проблеми, з якими доводиться стикатися соціальному працівникові, вимагають інтеграції знань про людину, суспільство, культуру в єдину картину. Функцію інтегрування, синтезу знань про людину виконує філософія. Крім спеціальних знань: медичних, психологічних, соціологічних, юридичних, соціальний працівник повинен володіти філософським мисленням, що дозволяє розглядати життєву, екзистенціальну онтологію людини. Саме філософія намагається з'ясувати основи і сенс екзистенціальної ситуації вибору, людського буття як тотальності, універсальності культурного континууму та ін.

Філософія є духовно-інтелектуальним рівнем освоєння змісту й сенсу соціальних, персоніфікованих відносин людей у просторі їх життєвого, соціалізованого світу, включаючи інтелект, почуття, віру, потреби, інтереси й ціннісні орієнтації.

Філософський стиль мислення дозволяє соціальному працівникові глибше пізнати й зрозуміти зміст предметно-функціонального простору своєї професійної діяльності, створює інтелектуально-моральні передумови для гуманізації соціального буття.

Використані джерела

1. Ясперс К. Духовная ситуация времени / Карл Ясперс // Смысл и назначение истории ; пер. с нем. – М. : Политиздат, 1991. – С. 287-418.
2. Соловьев Вл. Сочинения: в 2 т. / Вл. Соловьев ; сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Ф. Лосева и А. В. Гулыги. – М. : Мысль, 1998. – Т.1. – 892 с.

Топол О.

COMPREHENSION OF SOCIAL ACTIVITY FROM RELIGIOUS, SCIENTIFIC AND PHILOSOPHICAL VIEWPOINTS

Subject sphere of social work philosophy, which form a socio-anthropological phenomenons that burdened with social and individual potential inequalities, vital forces and possibilities for their realization are outlined.

It is noted that the activities of social worker represents the dialectical unity of rational and logical, spiritual and moral, emotional and sensory components, which is caused by the huge number of circumstances and subjective factors.

Key worldview categories of professional social activity such as existence and life, death and immortality, cynicism and altruism, anger and goodness, justice and violence, poverty and richness, woe and happiness, freedom and choice, need and necessity, responsibility and morality, and others are given.

Religious and philosophical perception orientations of social world, peculiarities of scientific worldview are considered. Construct's examples of religious, scientific and philosophical pictures of social world are presented.

Interpretation's integrity of social reality from a philosophical point of view is specified. Are marked the principles of philosophical comprehension of being, including the life concrete objects (individual, family, social group, society): comprehensiveness; unity of objective-rational and subjective-sensual aspects of cognition; reflexivity, pluralism and variability in expression and reflection of reality.

The necessity of possession by philosophical thinking in the activity of social worker that unites religious, scientific-rational and philosophical worldview attitudes and value orientations is emphasized.

Key words: *religious worldview, scientific worldview, philosophical worldview, philosophical thinking, social reality, social worker.*

Стаття надійшла до редакції 16.04.2015